

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ה

פרשת מטות

א. רש"י הירש.

פרק לא' פסוקים כט'-לג':

(כט-ל) חוזה זה שנעשה עם בני גד ובני ראובן היה תלוי בתנאי, והוא הדוגמה הקלסית במשפט העברי למעשה שיחול בתנאי. יש תוקף לתנאי אם נתקיימו הדרישות האמורות כאן: א. "תנאי כפול". יש להזכיר בפירוש את שני המקרים - של קיום התנאי ושל אי-קיומו; כך כאן: אם יעברו וגו' ואם לא יעברו וגו'. ואין די שהדברים יהיו מובנים מאליהם, שהרי מכלל הן אתה שומע לאו, ומכלל לאו אתה שומע הן. ב. "תנאי קודם למעשה". יש להקדים את התנאי למעשה התלוי בו: אם יעברו וגו' ונתתם וגו' ואם לא יעברו וגו' ונאחזו; ואין להפוך את הסדר: "תתנו אם יעברו" (לדעת הרמב"ם בהלכות אישות פ"ו הל"ד דרישה זו איננה מתייחסת לניסוח אלא לביצוע המעשה: אין תוקף לתנאי אם עשה את המעשה תחילה ואחר כך השלים את התנאי). ג. "הן קודם ללאו". יש להקדים את המקרה של קיום התנאי למקרה של אי-קיומו; תחילה "אם יעברו" ואחר כך "ואם לא יעברו". ד. "תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר". אסור שקיומו של התנאי יהיה בו כדי לבטל את המעשה התלוי בו, כגון "אם תחזירי לי את הנייר הרי זה גיטך". ה. "אפשר לקיומיה על ידי שליח". המעשה התלוי בתנאי יכול להיעשות גם על ידי שליח, כדוגמת חלוקת הארץ על ידי יהושע; למעט, לדוגמה, חליצה שהיא מצוה התלויה בגופו (עי' קידושין סא ע"א, גיטין עה ע"א-ע"ב).

תשובות

1. קרא של את הפסוקים ומה מה הקשיים האפשריים המצויים ביאור?
2. מה סירוב חוזה התלוי בתנאי?
3. ארבע דרישות אמורות כאן שרק אם נתקיימו יש תוקף לחוזה, התוכל לזכורם ולבארן?
4. התנאי החמישי לא תופס בכל המקרים, למה?
5. מה הדוגמה של התנאי כאן מהווי אפן יסודי בהלכה?
6. מה הקושי בפסוק לבי ומה מצנהו?
7. מה הפעולה עם חצי שבת שפרשנו מצנה ומנסה לזכור לה תשובה?

ב. הכתב והקבלה.

פרק לב' פסוקים א', ב':

לב (א) ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. הזכיר תחלה בני הגזירה ואח"כ בני השפחה; ויצאו בני גד, הם היו צעלי העלה תחלה לכן הקדימנו שם הכתוב, ועוד שהיו צעלי גזירה יותר מצני ראובן, כנ"ש וטרף זרוע, ולא היו מתשחדים מלפני הארץ לשבת במקומות אלה, לעפ"י שהיו רחוקים ומשאר הסצטים שהיו מקובלים בארץ הקדושה. (הכ"ל): (ב) לפני ה' למלחמה. הזכיר משם צוה כונה פעמים לפני ה', וכן חתם במאמרו והיתה הארץ הזאת לכם לנחלה לפני ה', וכל הארצות במאמר זה הלא כבר הוא נכלל במ"ש מקודם ואנחנו נחלץ מושים לא נשוב אל צחינו, אמנם יפה ביאר ש' זו ה"ע פיגור, כי הם אמרו; ואנחנו נחלץ לפני בני לא נשוב אל צחינו עד התנחל איש נחלתו" הנה ביארו דעתם הנכונה וההגונה לבלתי לזאת מקו היושר והמשפט אשר יחויבו, יסבלו גם הם טורח ועמל בסכנת המלחמה כאחיהם, ולא שיירשו ארץ צלי עמל ויגיעה, וצבל אלה לא הזכירו צפיהם שיעשו כל זה מפני פחד ה' ומחדר גאונו, אשר כל תועבת ה' כל עושה עול, ע"כ אמר להם משם, טוב הדבר אשר דברתם, אך לא יספיק היותו קטני כאשר אמרתם, שנראה היותכם עושים כן בעבור היושר המדיני והכללי, אלא אם תעשו הדבר הזה אשר אמרתם, לריך שיחוסף צו עוד תנאי, והוא שכשיעבור כל חלוץ ונכס, לא יהיה לפני בני גידול, כחילו היות התכלית מפני שכן יחייב הקצוץ המדיני והכללי, אלא לפני ה' לעשות רצונו, ולא מפני היות הדבר מוסכם מן השכל וקצרה אנושית, כ"א יגיע אחכם ע"י מיוצנס להכניע לפני ה', שאמר לעשות כן ונעשה רצונו, הנה צוה האופן שהיו נקיים צפועם אחת ומישראל, שתעשו עיקר צעלם ורחשונה מהנקיון המתחייב מלדו ית', וממנו לישראל, ולא מה הארץ לכם לאחזה לפני ה', שיתכים רצונו ית' נכך, מה שלא ימשך כשלא חשימו עגמת פנים העיקר צוה, כי אע"פ שמלך התנאי לצד יתנו לכם ג"כ הארץ לנחלה, אמנם באופן זה לא יספיק כ"א לפני אנשים ולא לפני ה'; ואמר עוד; ואם לא תעשו כן יכלה אם תלכו לפני אסכים לנחלה לפני ה' כאשר אמרתם, אז חף שלא תאטו צוה לשום אדם והייתם נקיים מאסכים ישראל לצד, אבל מטאתם לה', בהסתר עיקר שלמות הכוונה האמורה, ולהיות ענין זה דבר הנסתר לנח ואין שום צריה יכולה לדעת מטאתם זאת, לכן חתם דעו בעלמכם, כי פנימיות לנכס גלוי וידוע לכם, אם לעקל וכו', לכן השיבו ואמרו; ענדך יעשו כאשר אדוני מלוה, יכלה לא כאשר אמר מקודם לפני חשינו בני כ"א על האופן שאדוני מלוה שהיא לפני ה', והוא דרך נכון ציישוב המקראות ויסוד גדול בעצרת ה'.

מסקנות

1. מהו הקושי בפסוק א' ומה הסבריו?
2. לפשוטו מהו מדבר כאן פרשנו?
3. מה ביקש משה ולאמה חזר והדגיש זאת כל כך?
4. מה היתה תשובת בני גד וראובן?
5. איך מתייחס פרשנו לתשובה זו?
6. מה תובע משה ולאמה, אם זה לא מנהיגים באמצעות?
7. איך יתכן שיהיו נקיים מישראל אם חוטאים לפני ה'?
8. האם ואיך ניתן לבדוק זאת?
9. מה היתה תשובתם למשה?
10. במה כל זה הוא: יסוד גדול במערכת ה"י?

* * *

ג. אור החיים.

פרק לב' פסוקים ה', ו', ז':

ה) ויאמרו וגו' יתן את הארץ וגו'. הצורך לומר תבת ויאמרו הגם שהם עודם מדברים ולא היה הפסק לדבריהם, להעירך פי עד עתה היו מסדרים ההצעה שבאמצעותם התקבלה השאלה בדרך שפרשתי למעלה, ומפאן הוא מתחיל מאמר השאלה, ואומרים

יתן ולא אמרו תתן, לפי מה שפרשתי כי כח נחלת הארץ היא במלך, וכחן, וישאל, לזה אמרו יתן פרוש תהיה הנתינה באופן המועיל, או אם ירצה לתת משה לבדו כמשפט המלך שיכול לתת כמו שכתבתי, או בהסכמת אלעזר והנשיאים כדין חלוקת הארץ:

מטות

ו-ז) ויאמר משה וגו' האחיכם יבאו וגו' ולמה תנאונו וגו'. הן האדון משה רבנו השפיל בדברי בני גד ובני ראובן כל מה שרצו לומר כמו שפרשנו, וטען כנגד מה שאמרו שמנכסי גבוה הם שואלים פי העדה לא עשו דבר, גם מה שנתכוננו לטען כנגד העתיד שאין טרח בדבר כי ה' הוא עושה נפלאות גדולות לבדו, אמר להם האחיכם יבאו למלחמה פרוש אמת כי ה' הוא הנלחם להם אבל על כל פנים צריכין להתדמין במלחמה, והוא מה שדיק יבאו למלחמה ולא אמר האחיכם ילחמו לומר שעל הביאה בלבד הוא תמה, יש בזה סתירה על טענת המלחמה שעברה וגם טענת המלחמה הבאה בארץ שעל כל פנים כל איש ישאל יש להם יגיעה בדבר, ולמה יבקשו הם יגיע כפם של ישראל, וגמר אמר ואתם תשבו פה, נתחכם לומר שהגם שהבטחת ה' היא משגת שאמירת הגבוה ממסירת הדיוט ואין כאן יגיעה, הלא תשפיל ביאת ישראל למלחמה בערף ושיבתכם פה ותראו כי יש הרגש ליגיעה ביאת המלחמה, ואם בן למה תרצו לטל דבר שהיא יגיעה של ישראל ביון שאין אתם יגיעים עמהם בביאתכם למלחמת הארץ:

גם נתכונן במאמר תשבו פה בטענה הנשמעת כי ארץ סיחון ועוג שהם שואלים נתנה ה' כשהיו מקבצים יחד שבטי ישראל שזכות בלן עמד להנחילם הארץ הלזו וכשהם נוטלים חלקם בארץ נגרע מערף זכות הרבים לפי שהם יושבים פה, וכזה סתר טענתם שנתכוננו במאמר אשר הכה ה' שזה יגיד על מלחמות הארץ שאין טרח לישראל כמו שפרשתי למעלה כי לא בן הוא שאין הדבר דומה:

אל תעברנו את הירדן. הפנה בזה על דרך אומרם ז"ל (כ"ב ק"ט:) בפסוק והעברתם את נחלתו לבתו שהבת מעברת הנחלה ממקומה, כמו כן נתכוננו לומר שאם לא יתן להם ארץ המקנה הראויה להם הנה הוא מעביר נחלתם ממקומה:

עוד נתכוננו להרים מכשול החשד בהם שבוחרים בארץ זו לצד המנוחה לבל יכנסו לארץ אויביהם, ואמרו ששעם דבריהם אינו אלא לפי שאינם רוצים לנחל בעבר הירדן אלא כאן לצד ההכנה שיש להם ולא כפי שלא יטריחו במלחמות יושבי הארץ כי אין להם בזה אלא העברה:

עוד נתכוננו במאמר אל תעברנו, לומר כי יש בזה דבר נאות לישראל שיקלו מעליהם עלם ולא יצטרכו לנחל אותם בארץ:

עוד אפשר שנתכוננו לשלל העברתם עם ישראל כדרך שהתנה עליהם משה לבסוף, וסמכו על הטעם שנתנו בתחלת דבריהם שאמרו אשר הכה ה' ואין צורך לעבר כל חלוץ:

אלות

1. מה הם הקשיים בקטע הראשון ומה הן תשובות פרשנינו?
2. בקטע השני מהוין פרשנינו בקושי מסוים, מהו ואיך הוא מנסה להשיב על כך?
3. פשוט הקטעים הבאים מוצא פרשנינו אבות נוספות למאמרת, מה הן?
4. האם משה קיבל את הנימוקים שהצלו?
5. בקטע הראשון בביאורו לפסוקים ו' ו-ז' טורח פרשנינו להסביר לנו כי האמינו באופן המיוחד של כיבוש הארץ, אם כן מה היתה טענת משה כלפיהם?
6. בקטע האחרון מתווכח משה עם בני השבטים בקשר לארץ סיחון ועוג, מה הביעה ואיך הוא סותר טענתם?

* * *